

20.YÜZYILIN BAŞINDA İNGİLTERE’NİN BALKAN POLİTİKASI VE BALKAN İTTİFAKI’NIN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Mustafa MALHUT¹ Bilgin ÇELİK²

Özet

20. yüzyılın başında emperyalist rekabetin bir sonucu olarak Büyük Güçler arasında bir kamplaşma yaşanmış, Avrupa İttifak ve İtilaf devletleri şekilde ikiye ayrılmıştır. Almanya-Avusturya-Macaristan ittifakının karşısında İngiltere, Fransa ile birlikte Almanya’yu doğu ve güneydoğu üzerinden kuşatmak için Rusya ile iş birliğine yönelmiştir. 1908’de Reval görüşmesi İngiltere ve Rusya arasındaki ilişkilerin stratejik bir ittifaka evrildiğinin açık bir kanıtıdır. Rusya’nın Avusturya-Macaristan ile Balkanlar üzerindeki rekabeti, 1890’larda başlayan Osmanlı-Alman yakınlaşmasının İngiliz çıkarlarına aykırılığı Rusya ve İngiltere’yi yakınlaştırmıştır.

Bu anlamda İngiltere’de 20. yüzyılın başında Balkan Komitesi’nin kurulması, İngiliz hükümetinin Balkan politikasını etkileme ve yönlendirme vizyonu ortaya koyması ile Balkanlar uluslararası rekabetin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Rusya öncülüğünde kurulması planlanan Balkan ittifakının amacı Balkan devletleri özelinde her ne kadar Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki topraklarını paylaşmaya odaklı olsa da İtilaf Devletleri ve özellikle Rusya açısından Avusturya-Macaristan’a yönelikti. İngiltere, Almanya ve onun doğal müttefiki Avusturya-Macaristan’a karşı Balkanlarda kurulacak ittifakı Pan-Germenizm’e set çekme ve Germen nüfuzunun doğuya yayılmasını önleme stratejisinin önemli bir bileşeni olarak görmüş ve desteklemiştir.

Bu çalışmanın amacı İngiltere’nin değişen siyasi dengeler çerçevesinde 20. yüzyıl başında Balkan politikasını nasıl revize ettiğini ve Doğu Sorunu’nu kendi çıkarları doğrultusunda çözmek adına Balkan İttifakı oluşumundaki rolünü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Komitesi, Makedonya Sorunu, Büyük Güçler, İngiltere.

BRITAIN’S ROLE IN THE BALKAN POLICY AND THE FORMATION OF THE BALKAN ALLIANCE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Abstract

At the beginning of the 20th century, there was a polarization between the Great Powers as a result of the imperialist rivalry, and Europe was divided into two as the Alliance and Entente states. Britain and France tended to cooperate with Russia to besiege Germany over the east and southeast against the Germany-Austria-Hungary alliance. The Reval meeting in 1908 is clear proof which shows that the relations between Britain and Russia have turned into a strategic alliance. Russia’s rivalry with Austria-Hungary on the Balkans and the Ottoman-German rapprochement, which started in the 1890s, was against British interests and led to the rapprochement of Russia and England.

¹ Dr., Akdeniz Üniversitesi, E-posta: mustafamalhut@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0421-3818>

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, E-posta: bilgincelik72@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4041-7922>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

In this sense, the establishment of the Balkan Committee in England at the beginning of the 20th century with the aim of influencing and directing the Balkan policy of the British government shows that the Balkans has become an important centre of international competition. According to the Balkan states, the purpose of the Balkan alliance, which was planned to be established under the leadership of Russia, was to share the lands of the Ottoman Empire in the Balkans. However, from the point of view of the Entente Powers and especially Russia, it was actually against Austria-Hungary. Britain saw this alliance to be established in the Balkans against Germany and its natural ally Austria-Hungary as an important component of the strategy of blocking Pan-Germanism and preventing the spread of Germanic influence to the east, and therefore supported the alliance.

The purpose of this paper is to reveal how Britain revised its Balkan policy at the beginning of the 20th century within the framework of changing political balances and its role in the formation of the Balkan Alliance to solve the Eastern Question in accordance with its own interests.

Keywords: The Balkan Committee, the Macedonian Question, the Great Powers, Britain.

Giriş

Bugünkü küresel rekabetin kökenleri 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa’da yeni ulus-devletlerin kurulması sonucu siyasi dengelerin ciddi anlamda değişmesi ile başlayan emperyalist mücadeledir. Bu dönemde emperyalist rekabetin ana merkezi Avrupa’dır. Jeopolitik ve jeostratejik bilimin gelişmesi emperyalist rekabete girişmiş olan ülkeleri askeri ve stratejik hedefleri belirleme ve bu hedeflere uygun politikalar üretmeye yöneltmiştir. Emperyalist ülkelerin dünya hâkimiyetine yönelik stratejik vizyonlar ortaya koymaları kaçınılmaz olarak Büyük Güçler arasında iş birliği ve ittifak arayışlarına yol açmıştır. Elbette devletlerarası iş birliği ve ittifaklar yeni bir şey değildi ancak ilk kez bu dönemde bu ittifaklar küresel bir nitelik kazanma aşamasına gelmiştir. ABD’li Alfred T. Mahan’ın 1889 yılında yayınlanan *Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi 1660-1783 (The Influence of Sea Power Upon History)*³ adlı çalışması *deniz hâkimiyeti* teorisinin gelişimine ciddi katkı sunmuştur. Mahan’ın öngörü ve tavsiyeleri ABD’nin Monroe doktrininden uzaklaşarak açık donanma kurması hedefine yönelmesine yol açarken bu fikir Almanya’yı da etkilemiştir.

İngiltere, İtalya ve Almanya’nın birleşmesi sonrasında Avrupa’da meydana gelen siyasi değişimlerin etkisi ile 20. yüzyıla girerken dış politikasında bazı köklü değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. Kıta Avrupası’nda önemli bir askeri güç haline gelen Almanya’nın II. Wilhelm’in tahta çıkışı sonrasında İngiltere’ye deniz hâkimiyetinde meydan okuması Büyük Britanya için yeni arayışların başlangıcı olmuştur. II. Wilhelm’in dünya hâkimiyeti politikaları İngiltere için ciddi bir tehdit haline gelmişti ve Almanya’nın Osmanlı ile yakınlaşmasının Berlin-Bağdat demiryolu projesi ile somutlaşmış olması İngiltere’yi

³<https://www.cambridge.org/core/books/influence-of-sea-power-upon-history-16601783/C3F2700EA234A6BB03CE08BFB53F86E5> (Son erişim 30 Mayıs 2021). Cambridge Üniversitesi yayınlarından 2010 yılında yeniden yayınlanan Mahan’ın kitabı dönemini derinden etkilemiştir.

Almanya'ya karşı daha etkin bir politika izlemeye sevk etmiştir. Fransa ve Rusya'nın yakınlaştığı bir süreçte İngiltere önce Fransa ile sonra da uzun yıllar sıcak denizlere inmesini önlemeye çalıştığı Rusya ile 20. yüzyılın başında ittifak arayışlarına girmiştir.⁴ Rusya ile Almanya'yı doğudan kuşatmayı amaçlayan İngiltere Balkanlarda da daha aktif bir politika izlemek niyetinde olduğunu Londra'da 1903'te kurulan Balkan Komitesi⁵ ile göstermiştir. İngiltere'nin Osmanlı politikasının değişmesinde etkili olan Balkan Komitesi özellikle Makedonya Sorunu konusunda aktif bir rol oynayarak İngiltere'nin Balkan politikasını yönlendirmek ve Osmanlı karşıtı söylem ve eylemleri ile Doğu Sorunu'nu İngiltere'nin menfaatlerine uygun şekilde çözmek üzere kamuoyu oluşturmak konusunda oldukça etkili olmuştur.

1. Balkan Komitesi'nin Kuruluşu

Balkan Komitesi'nin hangi siyasi koşulların etkisi ile kurulduğunu anlayabilmek için 19. yüzyılın son döneminde şekillenmeye başlayan emperyalist rekabetin Doğu Sorunu'na kendi çıkarları doğrultusunda çözüm bulmak konusundaki arayışlarını kısaca hatırlamakta fayda vardır. Rusya'nın başkenti Petersburg'ta Panславist ideoloji, yönetici elitleri etkisi altına alırken İngiltere'de ise muhalefetteki Liberal Parti Osmanlı toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan geleneksel dış politikasını eleştirmeye başlamış ve iktidara geldiğinde bunu değiştireceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Yani Rusya'da Panславist bir dış politika vizyonu şekillenmeye başlarken İngiltere iç politikasında yükselişte olan Liberal Parti geleneksel ve muhafazakâr dış politika vizyonunu değiştirerek Doğu Sorunu'nun çözümünde daha aktif bir rol oynamayı amaçlamaktaydı. Habsburg monarşisi ise Üç İmparatorlar Ligi içinde müttefiki olan Rusya ile Balkanlar konusunda rekabet halinde olduğu gibi İtalya ile de Adriyatik rekabeti içindeydi.⁶

Büyük Güçlerin Balkanlar'daki rekabeti, milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli rol oynadı. Balkan Buhranı veya Balkan Krizi⁷ olarak adlandırılan ve

⁴ Rosemary C. Tompkins, *Anglo-Russian Diplomatic Relations 1907-1914*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, North Texas State University, Texas, 1975.

⁵ Leften Stavros Stavrianos, *Balkan Federation. A History of The Movement Toward Balkan Unity in Modern Times*, Northampton, Mass., Dept. of History of Smith College, 1944, s. 178.

⁶ Bilgin Çelik, "Avusturya'nın Arnavutluk Politikası: Viyana'da Bir Arnavut Komitesi Dia", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı:3, Bahar 2006, ss. 55-89.

⁷ Balkan Krizi ile ilgili şu eserlere bakılabilir: B. H. Sumner, *Russia and the Balkans 1870-1880*, Archon Books, London, 1962; David Harris, *A Diplomatic History of the Balkan Crisis of 1875-1878*, Stanford University Press, California, 1936; Mihailo D. Stojanovic, *The Great Powers and the Balkans 1875-1878*, Reprinted, Cambridge University Press, London, 1968; Richard Millman, *Britain and the Eastern Question 1875-1878*, Oxford, 1979; Walter G. Wirthwein, *Britain and the Balkan Crisis, 1875-1878*, Columbia University Press, New York, 1935.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Bosna İsyanı ile başlayıp 1875'ten 1878'e kadar yayılarak devam eden gelişmeler Avrupa ve İngiltere'de kamuoyunun önemli gündem konularından biriydi.

Balkan Krizi Avrupa diplomasisini harekete geçirdi ve Büyük Güçlerin baskısı ile Osmanlı Devleti'ne Balkanlarda bazı reformlar yapması hususunda kararlar aldırarak üzere İstanbul'da 1876 sonlarına doğru Tersane Konferansı düzenlenmesine neden oldu. Bu konferans devam ederken Osmanlı Devleti'nin Kanun-ı Esasi'yi ilan etmesi Büyük Güçleri fazla etkileyemedi. Berlin Antlaşması Balkanlardaki suların durulması için yeterli olmadı. Antlaşmanın hemen ardından Bosna Hersek'in Avusturya ve Macaristan tarafından işgali ile Osmanlı-Yunanistan ve Osmanlı-Karadağ Sınır meseleleri gündeme oturdu. 1885 yılında Bulgaristan Doğu Rumeli Vilayeti'ni ilhak etti. Tüm bu süreçte İngiltere'nin politikası gitgide geleneksel Osmanlı toprak bütünlüğü politikasından uzaklaştı. Osmanlı Devleti'nin her yeni sorunda bir şeyler feda ettiği bu dönemde Balkanlar bir süre gündemden düştü. Yüzyılın sonunda Osmanlı-Yunanistan arasındaki Teselya Savaşı patlak verdi. Ama hem savaşın kısa sürede Osmanlı galibiyetle sonuçlanması hem de İngiltere'nin ve diğer büyük devletlerin baskısıyla Osmanlı'nın ciddi kazanım elde edemeden barışa razı olması konunun kısa sürede kapanmasına neden oldu.⁸

İngiltere ele alınan dönem boyunca Balkanlar, İstanbul/Boğazlar ve Rusya üçgenini içine alan olayların sonuçlanmasında Avrupa uyumunu gözetererek kendi çıkarları çerçevesinde şekillendiren belirleyici güçlerden biriydi.

20. yüzyıl başında meydana gelen olaylar İngiltere'nin Balkanlara olan ilgisini tekrar canlandırdı. Makedonya veya Vilayet-i Selase olarak adlandırılan Kosova, Manastır ve Selanik Vilayetleri Berlin Antlaşması ile kurulan statükoyla nihai barışa kavuşmamıştı. Özellikle *Büyük Bulgaristan* düşüncesini akıllarından çıkaramayan Bulgarlarla Balkanlardaki diğer küçük devletler ve bölgede çıkarı olan Büyük Güçler yeni bir meselenin kapısını araladılar. 1893 yılında kurulan Makedonya İç Devrimci Örgütü (IMRO) öncülüğünde başlayan 1903 yılındaki İinden Ayaklanması o güne kadar bölgede görülen en kanlı ayaklanmaya dönüştü.

⁸ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, Cilt: III, yay. haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Basımevi, Ankara, 1987, ss. 34-83; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923) Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 274-275; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, ss. 785-795; Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kasım bin Ahmet, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi)*, yay. haz. Bayram Kodaman, TTK Basımevi, Ankara, 1993; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: VIII, TTK Yayınları, Ankara, 2011, ss. 115-125.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

1903 yılı boyunca İngiltere basınında çıkan birçok haber, kamuoyunun ilgisini bu bölgeye çekti ve uluslararası müdahalenin zeminlerinden birini oluşturdu.⁹ Büyük Güçler'in olaya müdahale etme kararı sonrasında Osmanlı Devleti'ne Ekim 1903'te Mürzsteg Tasarısı'nı bildirdiler. Tasarıya göre, jandarma yeniden organize edilerek yabancı generallerden birisi Rumeli'de görevlendirilecek, Hristiyanlar adli ve idari işlerde görev alacak ve idari ve mali kurumlarda ıslahat yapılacaktı.¹⁰

Bu tarihten sonra Makedonya Sorunu, İngiltere'nin ve diğer büyük devletlerin politikalarını yoğunlaştırdıkları uluslararası bir sorun haline geldi. İngiltere bu meselenin baş takipçilerindendi ve bu meseleyle alakalı olarak Balkan Birliği ya da Balkan İttifakı fikri İngilizler tarafından ortaya atıldı. Daha sonra kendi çıkarları açısından çok cazip gelen bu fikir, Rusya tarafından tarihi hedeflerini gerçekleştirmek için olgunlaştırılacak ve çabalarının sonucunda Osmanlı karşıtı bir ittifak hayata geçirilecekti.¹¹ Balkan İttifakı konusundaki İngilizlerin öncü rolü ve politikaları Buxton kardeşlerin eylemlerinde somutlaştı.

Zengin bir aileden gelen Noel Buxton (London, 1869-1948) "*Köleliğin ortadan kaldırılmasında oynadığı rolle sonsuz ün kazanan*" Thomas Fowell Buxton'ın büyük torunuydu. Buxtonlar, Nonkonformist Gladstone Liberallerindendi ve Anglikan Kilisesi'nin evanjelik hareketleri ile dini düşünceleri şekillendi. 1875-1878 Doğu Krizi zamanından beri Osmanlı yönetimindeki Bulgarların kötü şartlarının düzeltilmemesinden ülkelerini sorumlu tuttular. Neol Buxton'ın yetiştiği ortam doğal olarak Osmanlı yönetimine karşı tavrını da şekillendirmişti.¹² Noel Buxton, Harrow School ve Trinity College'da eğitim gördükten sonra Cambridge Üniversitesi'nde tarih okudu. Liberal Parti'ye katılan Neol Buxton'ın siyasetteki yaşamı 1905'te Whitby'de yapılan bir ara seçimde sandalye kazanarak başladı ancak 1906

⁹ Yakup Ahabab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2015, ss. 119-151.

¹⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001; Gül Tokay, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996; Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890 – 1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008; İlhan Tekeli, "Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması", *Cumhuriyetin Harcı, Birinci Kitap: Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 67-77; Karal, ss. 146-161; Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilgi*, Sayı: 69, Bahar 2014, ss. 1-28; vd.

¹¹ Bilgin Çelik, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 49-51; Bonyar Waylet ve Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, çev. Vedat Atıla, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2004, s. 268.

¹² Robert Vogel, "Noel Buxton: The 'Trouble-Maker' and His Paper", *Fontanus*, vol. 3, 1990, s. 132.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

genel seçimlerinde kaybetti. 1910'da North Norfolk'ta seçimi kazandı ve 1918'e kadar parlamentoda bulundu. 1930'a kadar siyasetteki kariyerine devam etti.¹³

Halil Halid, Noel Buxton hakkında şunları söyler:

“Balkan Komitesi'nin reisi parlamento reisi Cambridge Dâru'l-fünûnu'nun Ekânîm-i Selâse medrese-i azîmesinin me'zûnlarından Mister Buxton bira i'mâliyle büyük bir servet yapmış olan gâyet dindar bir Hıristiyan âilesine mensûbdur ki bu âileden birçokları Memâlik-i Osmâniyye umurunda neden ise daima kendilerince ifâ olunacak vezâif-i insâniyet kârâne keşfiyle uğraşmışlardır.”¹⁴

Buxton'ın Balkan coğrafyasına ilk ziyareti 1899'daydı ve bu ziyaret sonrasında insani yardım faaliyetleri adı altında kamuoyunun ve hükümetin dikkatini Balkanlardaki duruma çekmek için Osmanlı topraklarında reformları destekleyen İngilizlerle birlikte Balkan Komitesi'ni kurdu.¹⁵ 1903 isyanından sonra çeşitli kesimlerden destekçi kazanmaya başladı. Balkan Komitesi'nde milletvekilleri, politikacılar ve din adamları ile tanınmış ve nüfuz sahibi İngilizler de bulunuyordu.

Balkan Komitesi kurulduktan sonra Neol Buxton, *Politik babam* dediği ve kendisini Ermeni Meselesi'nden tanıdığımız *İngiliz Ermeni Cemiyeti* kurucularından (1891) ve İngiliz *Mavi Kitabı* yazarlarından James Bryce'ı Komite'nin ilk başkanı olmaya ikna etti.¹⁶ James Bryce, İrlanda Nezareti'ne tayini sebebiyle Balkan Komitesi riyasetinden 1906'da çekildi.¹⁷ 1907 yılında Buxton'ın yayımladığı *Europe and the Turks* isimli eserde yer alan Balkan Komitesi'nin yönetim şemasında başkan olarak Cambridge Üniversitesi'nde uluslararası hukuk profesörü olan John Westlake K. C. yer aldı. Noel Buxton ise yönetim kurulunun başında bulunuyordu.¹⁸ Komite'nin 1907'de 66 olan idari kadrosu 1908'de 78'e çıktı ve Westlake ileriki yıllarda olacağı gibi başkanlığa devam etti.¹⁹

¹³ Eğin Serindağ, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Balkan Komitesi'nin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2020, ss. 22-24; Şanlı Bahadır Koç, *Noel Buxton: Portrait of a Philanthropist as a Turcophile*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, Ankara, 1997, ss 7-16.

¹⁴ Halil Hâlid, “Eski Dost Düşman Olmaz”, *Sırâtmüstakim*, 4 Ağustos 1910, *Sırâtmüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, s. 376.

¹⁵ Barry Patrick Dackombe, *Single-Issue Extra-Parliamentary Groups and Liberal Internationalism, 1899-1920*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Open University, 2008, s. 106; Önder Kocatürk, *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 128.

¹⁶ Jennings, a.g.t., ss. 6-7; Koç, ss. 31-32; Serindağ, a.g.t., s. 19; Vogel, a.g.m., s. 136.

¹⁷ James Bryce, Komite üyelerine yaptığı veda konuşmasında, Rumeli ile Bulgaristan seyahatten bahisle Osmanlı Devleti aleyhinde ve Bulgarlar lehinde açıklamalarda bulundu. Bkz., *BOA. HR.TH.*, 329/98.

¹⁸ Noel Buxton, *Europe and the Turks*, John Murray, London, 1907, ss. 134-135. Yayımlandıktan kısa süre sonra Nisan 1907'de bu eserin Osmanlı toprakların sokulmasının yasaklanması gündeme geldi ve 23

Buxton aynı eserinde Balkan Komitesi'nin kuruluş gerekçesini şu cümleler ile açıkladı:

“Makedonya yalnız bir insanlık meselesi değildir. Gerçek çıkarlarımız sorununa daha az değil daha çok dikkat istiyoruz. İngiltere her şeyden önce milletler arasında yasallık ve tarafsız davranma idealini yaymakla ilgileniyor. Eğer sadece iyi bir itibara sahip olmanın avantajlarından faydalanırsa, sonunda bunun maddi ödülü kazanılır... Lazım gelen şey, kalıcı organizasyonların zorluklarını hissedendenlerin ihtiyacını karşılamaktır.”²⁰

Buxton, yine *Europe and the Turks* adlı eserinde Komite'nin faaliyet alanı ve ulaşmayı umduğu amaçları ortaya koyan manifestoya yer verdi. Yayınlanan altı maddelik manifestoda: 1878 Berlin Antlaşması ile İngiltere'nin Makedonya'da büyük sorumluluk aldığı konusunda kamuoyunu eğitmek; toplantıların yapılması, haberlerin yayınlanması ve kamuoyunun dikkatinin çekilmesi; basın, parlamento ve dışişleri bakanlığıyla doğrudan iletişim kurarak görüşlerini hükümete sürekli hatırlatmak; Fransa, İtalya, Almanya, ABD, Rusya ve Avusturya'daki Makedon reform hareketleriyle iş birliği yapmak; Balkan devletlerinin çıkarlarını gütmek ve bölgeye seyahati destekleyerek bölgenin tarihi ve kültürel yapısıyla ilgili çalışmalar yapmak, oradaki devletlerin bağımsız şekilde gelişmelerini sağlamak. Son madde bir uyarıyla bitiyordu: Avrupalı yetkililer Makedonya'da idari kontrolü padişahın elinden almadıkça reformların hepsinin kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olacağını bilmesi bu ülkenin kesin inancı ve politikasının temel iddiası olarak daima ön planda tutulmalıdır. Yoksa bu tür bir reform çok hızlı şekilde yapılmadığı sürece, Makedonya'da akan kan ve anarşinin doruk noktası bir savaşla sonuçlanacak ve bu savaş muhtemel bir Avrupa yangınına yol açabilecektir.²¹

2. Balkan Komitesi'nin Faaliyetleri ve İngiltere'nin Balkan Politikasına Etkisi

Balkan Komitesi kurulduktan sonra aktif şekilde faaliyetlerine başladı. Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerini örneklerine daha önce tanık olunan ve yukarıdaki manifestoda belirtilen şekilde ilerlettiler. Gladstone'un 1876 Bulgar olaylarında veya Ermenilerin Berlin Kongresi öncesinde ve 1880'lerin ortasından sonra eylemlerine başladıklarında İngiltere'de giriştiği faaliyetlerde görüldüğü üzere kamuoyu oluşturmak veya hükümeti etkilemek için konuyla ilgili mitingler, toplantılar, görüşmeler düzenlenmiş, İngiliz basınında makaleler

Haziran 1907'da eserin ülkeye girmesi yasaklandı. Bkz., *BOA. DH.MKT.*, 1172/70; *BOA. MF. MKT.*, 995/31; *BOA. ZB.*, 596/89.

¹⁹ *BOA. HR. SFR.3.*, 587/4; *BOA. Y.A.HUS.*, 517/197.

²⁰ Buxton, a.g.e., ss. 126-127, 129.

²¹ Buxton, a.g.e., ss. 136-137. Ayrıca bkz., Jennings, a.g.t., ss. 7-8; Serindağ, a.g.t., s. 21.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

yayınlanmış ve konunun İngiliz parlamentosuna taşınması gibi girişimler olmuştur.²² Daha önce denenmiş ve başarı sağlamış yol, bir kez daha Balkan Komitesi ile açıldı.

Komite kurulduktan ve başkanlığına James Bryce getirildikten hemen sonra destek arayışı için kampanyalara başladılar. Kasabalarda toplantılar düzenlendi ve kamuoyunun dikkati çekildi. Din adamları ve eğitim camiasından katılım sağlandı. Faaliyetler başarılı bir şekilde başlatılmıştı.²³ Ardından İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne nezdinde girişimler, nüfuzlu kurum ya da kişilere verilen dilekçeler, çeşitli toplantılar ve yayınlar ile faaliyetlerini sürdürdüler.²⁴

James Bryce'ın 1903 yılının Kasım ayında Edinburgh mitinginde yaptığı konuşma, Balkan Komitesi'nin Osmanlı yönetimini nasıl hedef aldıklarına ilişkin çarpıcı bir örnekti. Bryce'ın Türk askerinin kadın ve çocukları katlettiği ve bundan dolayı mükâfata mazhar olduklarını söylediği basında yer aldı. Söz konusu haberlere göre Bryce, daha da ileri giderek “*Balkan Komitesi azalığı Osmanlı düşmanlığına dayanan ve garazkarane düşüncelerin en vahşisi için bir imtiyaz teşkil eylemektedir.*” diyordu.²⁵

Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere, Osmanlı yönetimi başından itibaren Balkan Komitesi'nin varlığından ve faaliyetlerinden haberdardı. Arşiv belgelerinden ulaşılan ilk örnekler faaliyetlerin Ekim 1903'te arttığına işaret etmektedir. 29 Ekim 1903 tarihinde Londra Sefareti'nden gelen yazıda Balkan Komitesi'nin bir beyannamesinden bahsedildi. Gazetelerden öğrenildiğine göre Komite, Makedonya'ya acilen bir Avrupalı vali seçilmesini ve valinin Büyük Güçler'e karşı mesul olmasını bildiriyordu.²⁶ Kasım ayının ilk yarısında *The Times* ve *Morning Post* gazetelerinde Bulgaristan'daki bazı köylere yönelik Osmanlı askerinin fenalıklarından bahseden Balkan Komitesi'nin bir beyannamesi görüldü.²⁷

19 Kasım 1903'te Balkan Komitesi bir toplantı düzenledi. *The Times* ve diğer bazı gazeteler de toplantıdaki görüşlere yer ayrıldı. Avusturya ve Rusya tarafından verilen layihanın tamamen teminat sağlamadığı, Vilayet-i Selase'yi Osmanlı yönetiminden kurtarmaya yönelik bir tedbir alınmadıkça diğer tedbirlerin faydasız olacağı beyan edildi. Ayrıca adı geçen gazetelerde Vilayet-i Selase iane komitesi acentesi olup yakın zamanda

²² Mustafa Malhut, *I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı-İngiliz İlişkileri (1876-1914)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019, ss. 142-144, 616.

²³ Peter R. Jennings, *British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question, 1903-1908*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, McGill University, 1953, s. 6.

²⁴ Koç, a.g.t., s. 32; Serindağ, a.g.t., s. 19.

²⁵ BOA. Y.A.HUS., 463/77.

²⁶ BOA. HR.SYS., 2870/70.

²⁷ BOA. HR.SYS., 2870/83.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Rumeli'ye gitmiş olan Mösyö Nevinson tarafından gönderilen uzun bir mektup yayınlandı. Mektupta bölgenin perişan halinden ve harabeye dönmüş yapılarından bahsediliyordu. Manastır Vilayeti dâhilinde yüzden fazla köyün tahrip edildiği katledilenlerin sayısının ise yirmi dört bini aştığı iddia ediliyordu.²⁸

Balkan Komitesi bu faaliyetlerinin ardından yukarıda bahsedilen James Bryce'in konuşma yaptığı Edinburgh'taki Makedonya ianatı hakkındaki mitingi düzenledi. Mitingde Vilayet-i Selase'nin fevkalade fakir olduğu, kadın ve çocukların öldürüldüğü gibi nedenler sayıldıktan sonra vilayette ıslahatın şart olduğu ve bunun için İngiliz Hükümeti'nin teşebbüste bulunmasının gerektiğinden bahsedildi. Buxton da bundan memnuniyet duyduğu belirtmiş, bu konuşmaların özetleri *The Times* ve bazı gazetelerde yayımlanmıştı.²⁹

Balkan Komitesi, halka açık ilk toplantısını Eylül 1903'te Londra'daki St. James Hall'da düzenledi ve 1903 sonbaharında ülke çapında düzenlenen toplantı sayısı 300'ü aştı. Toplantı sayıları 1904'te 60'a, 1905'te 23'e düştü ve 1906'da ancak 31 toplantı düzenlendi.³⁰ Bu toplantılar sırasında Komite'nin amacı ve fikirleri geniş kitlelere ulaştırıldı ve konuya olan ilginin artması sağlandı. Toplantı sayılarındaki düşüş Komite'nin faaliyetlerini azalttığı anlamına gelmiyordu. Komite amaçları doğrultusunda daha etkili olabilmek için faaliyet alanlarını çeşitlendirecekti.

1904 boyunca, Makedonya'daki durumla ilgili miting ve toplantılar haricinde basında düzenli olarak "*Balkan Komitesi Raporları*" yayınlamaya çalıştılar. Ama bu da azaldı çünkü raporları yayınlamanın ve kopyalayıp dağıtmanın maliyeti Komite için yüksekti.³¹

Balkan Komitesi, Dışişleri Bakanı Lansdowne'a layihalar sundular. Ayrıca 1904'te Avam Kamarası'nda konu gündeme getirilmeye başlandı. 29 Şubat 1904'te James Bryce, Makedonya jandarma komutanlığına atanan General Giorgis'in bir Türk komutanın emrinde olup olmadığını, bu durumda İngiltere'nin tavrının ne olacağını sordu. Dışişleri Müsteşarı Earl Percy kesin bilgiye sahip olmamakla birlikte bu konuda devletlerin ortak karar alacaklarını belirtti.³² General Giorgis Nisan ortasında görevine başladı.³³ 24 Nisan 1904'te

²⁸ Londra Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne 23 Kasım 1903'te gelen yazı Sadarete gönderildi. Sadaret söz konusu gazetelerin ithalinin menedilmesini uygun buldu. Bu durum Osmanlı yönetiminin bu ve benzeri haberlere/gelişmelere karşı aldığı önlemlerin yetersizliğine dair bir örnektir. Bkz., *BOA. Y.A.HUS.*, 462/23.

²⁹ *BOA. HR.SYS.*, 2870/93.

³⁰ Dackombe, a.g.t., s. 108.

³¹ Dackombe, a.g.t., s. 109.

³² *Hansard, Command of the Macedonian Gendarmerie, HC., Deb.*, 29 February 1904, Vol. 130, s. 1232-1233.

³³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: 1, Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 182.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

James Bryce, Dışişleri Müsteşarı'na Makedonya'ya gönderilecek jandarmanın sayısı, görev sahalarının neresi olduğu hakkında bir soru yöneltti. Earl Percy, kesin bir rakamın belirlenmediğini ama ilk etapta görev yapacak 25 subayın Selanik'e gittiklerini bildirdi. Tasarlanan planın kapsadığı alan 19.350 mil kareydi. Bryce'ın jandarmanın Türk makamlarının müdahalesi olmaksızın tam yetkiye sahip olacak mı sorusuna ise Earl Percy, birliklerin General Giorgis'in emrinde olacağı cevabını verdi.³⁴ Aynı konu önce 7 Haziran 1904'te Balkan Komitesi üyesi Herbert Samuel tarafından³⁵ ardından 28 Temmuz'da tekrar Bryce tarafından gündeme getirildi. Bryce bu sefer İstanbul'dan Hilmi Paşa'ya Avrupalı subayların bölge sakinlerinden herhangi bir şikâyet almamaları yönünde talimat verilip verilmediğini sordu. Böyle bir talimattan haberi olmadığını söyleyen Earl Percy zaten jandarmaların asıl görevlerinin dilekçe kabul etmek olmadığını ve buna zamanlarının da bulunmadığını söyledi.³⁶

Lord Lansdowne, 1905 yılının başında Makedonya'da uluslararası bir mali komisyon kurulmasını önerdi. Aylarca süren görüşmeler sonunda ve İngiltere'nin öncülüğünde devletlerin Osmanlı karasularında gösteri yapmasının da etkisiyle II. Abdülhamit yılın sonunda öneriyi kabul etti ve Genel Müfettiş Hilmi Paşa'nın denetiminde mali komisyon kuruldu.³⁷ Mali komisyon konusu henüz sonuçlanmadan önce 3 Temmuz 1905'te Noel Buxton, Dışişleri Müsteşarı'na Büyük Güçler'in Makedonya maliyesinin kontrolü için kabul edilen planda Lord Lansdowne'un Edirne Vilayeti'nin de dâhil edilmesi önerisinin yer alıp almadığını sordu. Earl Percy, Babıâli'ye verilen ortak notada yalnızca Selanik, Kosova ve Manastır'ın yer aldığını belirtti. Buxton Hükümet'in hala Edirne'nin plana dâhil edilmesini düşünüyor mu sorusu olumlu karşılık buldu ama diğer devletler öncelikle acil sorunlara odaklanmışlardı.³⁸

Balkan Komitesi'nin Avam Kamarası'nda bulunan üyeleri, parlamentoda konuyu canlı tutmaya ve her fırsatta İngiliz Hükümeti'ne varlıklarını hatırlatmaya özen gösterdi. Başta parlamentoda iki üyesi (Hugh Law ve Herbert Samuel) bulunan Balkan Komitesi zamanla bu sayıyı yediye (Noel ve Charles Buxton, Gooch, Masterman, Arthur Ponsonby, C. P.

³⁴ *Hansard, The Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 25 April 1904, Vol. 133, ss. 1047-1048.*

³⁵ *Hansard, Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 7 June 1904, Vol. 135, ss. 925-926.*

³⁶ *Hansard, Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 28 July 1904, Vol. 138, s. 1465.*

³⁷ Bayur, a.g.e., ss. 197-198; Jennings, a.g.e., ss. 55-72; Tokay, a.g.e., s. 77. Sürecin ve görüşmelerin detayları için bkz., *British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.2816] Turkey, No. 1 (1906). Further Correspondence Respecting the Affairs of South-Eastern Europe; British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, Ed. G. P. Gooch and Harold Temperley, Vol. V, His Majesty's Stationery Office, London, 1928.

³⁸ *Hansard, Macedonian Reforms, HC., Deb., 3 July 1905, Vol.148, ss. 772-773.*

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Trevelyan ve Aneurin Williams) çıkaracaktı. Ayrıca otuz bir parlamento üyesi ile Lordlar Kamarası'nın birkaç üyesinin desteğini alabiliyorlardı.³⁹

Balkan Komitesi'nin yürüttüğü faaliyetler hakkında İngiltere'den gelen haberler Babıâli'de rahatsızlığa sebebiyet veriyordu. 30 Ocak 1905'te Balkan Komitesi'nin Liverpool, Manchester, Sheffield ve Bradford şehirlerinde Vilayet-i Selase hakkında yapacağı miting ve toplantıların engellenmesine ilişkin⁴⁰ veya *The Times* ve *Standart* gibi gazetelere yansıyan, Balkan Komitesi tarafından Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne sunulan Mürzsteg Tasarısı'nın neticesizliği ve Avrupalı bir vali tayini isteğini içeren layihanın ele aldığı hususların asılsız olduğuna dair 3 Şubat 1905 tarihli arşiv belgelerinde bu rahatsızlık açıkça görülüyordu.⁴¹

28 Şubat 1905'te Bulgaristan Komiseri tarafından gönderilen yazıda Balkan Komitesi'nin Londra ve İngiltere'nin diğer şehirlerinde Rumeli hakkında yapılacak mitinglere engel olunması isteği Londra Sefareti aracılığıyla iletildiğinde Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne böyle bir engellemenin mümkün olamayacağı cevabını verecekti.⁴²

17 Nisan 1905 tarihinde yine, Rumeli Vilayeti'ne Avrupalı bir vali tayini hakkında İngiltere Hükümeti tarafından bir teklif icra edilmesi talebini içeren Balkan Komitesi'nin *The Times* gazetesindeki mektubuna dair Londra Sefareti'nden gelen yazıda, Memalik-i Şahane'nin sükûn ve asayişin temininden başka amel ve arzusu olmayıp, mezkûr komitenin bu yoldaki müracaatına ne İngiltere Devleti ne de diğer devletlerce asla su-i itibar olunmaması lazım geleceği bildirilip gerektiğinde icap eden teşebbüste bulunulması buyruldu.⁴³

Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Osmanlı yönetimi, Balkan Komitesi'nin faaliyetlerine karşı etkin bir önlem almak konusunda başarılı olamadı. Miting ve toplantıları engellemeye çalışmak veya yazılanları yalanlamak⁴⁴ gibi çabaları ise gelişmelerin hızını azaltmadığı gibi İngiliz kamuoyunda oluşturulan olumsuz Osmanlı imajı ve aleyhtarlığını önleyemedi.⁴⁵

³⁹ Dackombe, a.g.t., s. 112.

⁴⁰ BOA. BEO., 2495/187101.

⁴¹ BOA. HR.TH., 314/54.

⁴² BOA. YA.HUS., 484/106.

⁴³ BOA. BEO., 2551/191321.

⁴⁴ Halil Hâlid de defalarca *The Times*, *Morning Post*, *Standard* gibi gazetelerde Komite'ye reddiye yazdığını belirtir. Bkz., Halil Hâlid, "İngiltere'de Balkan Komitesi ve Meslek-i Mâzi ve Müstakbeli", *Sırâtümüstakim*, 28 Temmuz 1910, *Sırâtümüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, s. 357.

⁴⁵ II. Meşrutiyet'in ilanından hemen önce eski Washington Sefiri Gregdar Arastarki tarafından Sadaret'e gönderilen bir mektupta, Balkan Komitesi'nin İngiltere Hükümeti üzerindeki tesirinin pek büyük olduğu ve İngiltere efkâr-ı umumiyesini lehimize çevirmek için maddi ve manevi fedakârlık yapmak gerektiği

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Balkan Komitesi ise sadece faaliyetlerini İngiltere’de yürütmenin yetersiz olacağı kanaatine varmış olmalıdır ki, 1905’ten sonra Komite üyelerinin Balkanlara ziyaretleri başladı. Osmanlı’nın yetersiz önlemlerine karşı Balkan Komitesi faaliyet alanlarını genişletiyordu. Ancak Osmanlı topraklarında girişilen faaliyetlerde Babîâli, eylemlere müdahale edip hakkını koruma konusunda daha etkili davranabilecekti.

Balkan Komitesi üyesi William Arthur Moore ve Noel Buxton’ın kardeşi Charles Buxton 1905 yılında Balkan gezisine çıktı. Sofya’da başlayan bu gezi diğer Balkan ülkelerini de içine alarak devam etti.

Ağustosun ortasında Bulgaristan Komiseri Sadık Paşa, mensubu buldukları Liberal Parti’nin merhum reisi Gladstone’un izinden giderek Bulgarlara yakın davranan Balkan Komitesi’nden Moore ve Buxton’ın Sofya’ya geldiklerini haber verdi. Seyahatlerinin sebebi olarak Balkanlarda İngiltere’nin ticari menfaatlerini geliştirmek olduğunu ilan etmişlerdi. Ama diğer taraftan Bulgarlar lehinde tahrikâta bulunarak İngiltere Hükümeti’nin hal ve mevkiini işgal etmek maksadına hizmet ediyorlardı. Edinilen bilgiye göre Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan’ın Londra’da müşterek bir sergi açmalarını sağlayabilmek için öncelikle Romanya’ya gitmişlerdi. Bulgarlar bu fikre pek sıcak bakmıştı.⁴⁶

Sadık Paşa birkaç gün sonra 19 Ağustos 1905’te tekrar bir yazı gönderdi. Moore’un Bulgaristan’da özel bir memuriyetle bulunmakta olduğunu ve Balkan Komitesi’nin amacının Balkanları karıştırmak ve Makedonya ile Edirne meselesinin çözümünü kolaylaştırmak olduğunu ifade etti. Bu amaca hizmet etmesi için Bulgar, Sırp ve Romenlerin katılımı ile bir serginin açılmasına çalışıyorlardı. Yunan hükümetinden emin olamadıkları için onları hariç tutmuşlardı. Sadık Paşa, serginin ticari menfaatlere hizmet edeceği gibi aynı zamanda siyasi maksatlara da hizmet edeceğine şüphe duymuyordu. Ayrıca Komite bu faaliyetleri neticesinde meseleyi İngiliz kamuoyu nazarında ihya etmiş olacaklardı.⁴⁷ Moore ve Buxton’ın seyahatleri sakıncalı ve zararlı görüldüğünden Eylül ayında seyahatlerinin yasaklanması ve ülkelere dönmeleri konusunda çıkarılan padişah iradeleriyle seyahatleri son buldu.⁴⁸ Moore ve Buxton’un seyahati yasaklanınca vakit kaybetmeden James Bryce ve eşi Sofya’ya geldi. Seyahatleri sırasında görüşmelerde bulunup bazı Bulgar mahallerini dolaştılar.⁴⁹ Bundan

yazmaktaydı. Örneğin, ilgili zevatı sefarete davet ederek ziyafetler verilmeli, sefir bunlar üzerinde nüfuz kurmalı, Osmanlı’ya yakınlaştırmalı ve gazetelerde makaleler yazılmalıydı. Olanakların kısıtlı olduğundan bahseden Arastarki tüm bunlar için paraya ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Bkz., *BOA. HR.SFR.3 587/47*.

⁴⁶ *BOA. Y.MTV., 277/67*.

⁴⁷ *BOA. Y.A.HUS., 491/100*.

⁴⁸ *BOA. İ.HUS, 133/16; BOA. İ.HUS, 133/47*.

⁴⁹ *BOA. A.MTZ.(04), 135/20*.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

yaklaşık bir yıl sonra da Noel Buxton Üsküp'e seyahat düzenleyecekti.⁵⁰ Buxton'un bölgeye seyahatleri devam edecek, Ocak 1908'de Manastır, Ocak 1911'de de Sofya ve Selanik'e gidecekti.⁵¹

Moore ve Buxton'ın ile James Bryce'in bölgede yaptığı görüşmelerinin detayları meçhuldür ama Tokay'ın verdiği bilgi burada anlam kazanmaktadır. Tokay, 1903-1905 arasında Makedonya'da suların durulmaya başladığını ama 1905 yılında Makedonya'daki asayiş olaylarının ve yaşanan iç sorunların arttığını belirtir. Bu durum İngiltere'ye daha fazla reform talebinde bulunmak için baskı yapma imkânı sağlayacaktı.⁵² Balkan Komitesi üyelerinin seyahati ve bölgede artan asayiş olaylarındaki bağlantıyı güçlendiren ise Bulgaristan'da müfettiş olan Hamdi Paşa'nın 31 Ağustos 1905 tarihli şifreli telgrafıdır. Telgrafta şu satırlar dikkat çekicidir:

"...tercüman olmak üzere yanlarına aldıkları Lodomir Dimitrief Köstendil Mutasarrıflık Baş Kâtibi iken istifa ederek komiteye intisab eylemiş ve mukadema sekiz sene kadar Londra'da bulunmuş idi ve bu iki zatın işbu seyahatten maksadları menafi-i ticaret üzerine olamayıp sırf umur-ı siyasiye üzerine müstenid bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlar Bulgaristan'ın ekser mevaki-i mühimmesini gezerek oralardaki komite rüesasıyla icra-i müzakerat eylemişler ve bu kere de Üsküb, Selanik ve Manastır'a giderek ahval-i ahaliyi mahallerinde teftiş edeceklerdir. Kendilerinin esbab-ı seyahat sorulduktaki 1907 senesinde Londra'da küşad edilecek Balkan şube-i ceziresinin ziraat sergisi münasebetiyle umur-ı ziraiye ve mahsulat araziye hakkında Bulgar Ziraat Nazırıyla görüşmek ve bu babdaki tedkikatda bulunmak üzere gezdiklerini beyan eylemişler ise de hakikat berice baladır."⁵³

Yukarıda belirtildiği üzere, İngiltere tarafından 1905 yılının başlarında Makedonya'da kurulması önerilen mali komisyon, devletlerin kendi aralarında ve Babıâli ile uzun süren görüşmeleri ve devletlerin baskısı sonucu yılın sonunda Osmanlı yönetimince kabul edilmek zorunda kalınmıştı. Bakan Komitesi üyelerinin Balkan seyahati sonrasında bu sürecin hızlanması ve olumlu sonuçlanması tesadüf olması gerekir.

Moore ve Buxton'ın seyahatlerinin görünürdeki amacı olan söz konusu sergi ise Mayıs 1907'de Londra'da açıldı ve açılışa katılan Balkan devletlerinin üst düzey yetkilileri çeşitli görüşmelerde Osmanlı aleyhine olmak üzere Makedonya sorununu gündeme taşıdılar.⁵⁴ Bu

⁵⁰ BOA. BEO., 2912/218367.

⁵¹ BOA. TFR.I.KNS., 9/879; BOA. HR.SFR.3., 643/24; BOA. HR.SFR.4., 276/80.

⁵² Tokay, a.g.e., s. 77.

⁵³ BOA. HR.SFR.3., 553/27.

⁵⁴ BOA. HR.SFR.04., 808/64; BOA. YA.HUS., 511/185; BOA. A.MTZ.(04.), 156/32; vd. Ayrıca bkz., Halil Hâlid, "İngiltere'de Balkan Komitesi", s. 357.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

sergi ve görüşmeler sonrasında 1907 yılının sonu yaklaşırken Makedonya'daki karışıklık ve çatışmalar yine artmış, İngiltere'nin yeni tedbirleri gündeme gelmişti.⁵⁵

Sergi açılmadan önce Balkan Komitesi İngiltere'deki faaliyetlerine hız verdi. 26 Mart 1907 tarihinde Londra Sefareti'nden gelen yazıda, Komite'nin İngiltere'nin çeşitli noktalarında her hafta toplantılar yaptığı bildirildi.⁵⁶ Nisan ayında da faaliyetlerin devam ettiğine ilişkin yazılar geldi.⁵⁷

26 Mart 1907 tarihli başka bir belgede Balkan Komitesi'nin Balkan devletlerine bir muhtıra gönderdiği yazmaktaydı. Komitenin amacı Hıristiyan olan Balkan hükümetlerinin birliğini sağlamak ve İngiltere'nin Balkanlarda nüfuzunu arttırmaktı. Bükreş, Bulgar ve Sofya kabinelerine gönderilen muhtırada şunlar yazıyordu:

“Makedonya meselesinin âdem-i tesviyesi olmasıyla Balkan Komitesi bu maksadın husulüne çalışmakta ise de hükümet-i Balkaniyye arasındaki adem-i itilaf maksad-ı mezkurenin husulüne bir hail (mani) teşkil ettiğinden Balkan hükümetlerinin beynlerinde peyda-i itilaf ederek kendisine muavenet etmeleri lüzumunu bildirdi.”⁵⁸

Ancak Balkan birliğinin sağlanması Balkan devletleri arasındaki çatışma ve rekabet dolayısıyla henüz mümkün gözüküyordu.

1908'de Makedonya sorunu azami hızını almış durumdaydı.⁵⁹ Rusya ve Avusturya sorununun birinci dereceden muhatabı olarak kendilerini görüyordu. Ancak Balkan Komitesi, Rusya ve Avusturya'nın icraatlarının Makedonya'da netice vermediğinden şikâyetle Lord Lansdowne'un programının tatbikiyle adli ıslahatları talep ediyor ve Türklük, Osmanlılık, hilafet ve İslamiyet aleyhine fikir yürüterek İngiliz Liberal Hükümeti ile İngiltere Parlamentosu'nu Osmanlı aleyhine tahrik etmeyi sürdürüyordu.⁶⁰

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne, 1906 seçimlerini Liberal Parti'nin kazanmasıyla Henry Campbell-Bannerman tarafından kurulan kabinede Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Sir Edward Grey'e görevi devretmişti. Liberal Parti'nin seçimi kazanması Balkan Komitesi'ni sevindirmişti. Ancak Grey'in tutumu bu beklentiyi karşılamaktan uzaktı. Grey, Britanya İmparatorluğu içindeki Müslümanları kışkırtma endişesinden dolayı Balkanlardaki reformlar için Komite'nin beklediği oranda baskı

⁵⁵ Bayur, a.g.e., ss. 216-217; Kocatürk, a.g.e., s. 74; Tokay, a.g.e., ss. 80-81.

⁵⁶ BOA. HR.SFR.3., 577/30.

⁵⁷ BOA. Y.PRK.EŞA., 52/33.

⁵⁸ BOA. HR. SFR.4., 239/63.

⁵⁹ Bayur, a.g.e., s. 229.

⁶⁰ BOA. Y.PRK.AZJ., 53/66.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

yapmıyordu.⁶¹ Noel Buxton ve meslektaşları önerilerinin ancak resmi politikayla uyumlu hale getirildiğinde Dışişleri Bakanı ve Hükümet tarafından kabul edilebileceğini anlamışlardı.⁶² Tüm bunlara rağmen açık olan bir şey varsa 1903-1908 tarihlerinde İngiltere'nin Makedonya sorunuyla ilgili dış politikası oluşturulurken Balkan Komitesi, hem Lord Lansdowne hem de Sir Edward Grey üzerinde muazzam bir baskı uygulamıştı.⁶³

Bu baskının ve uluslararası konjonktürün etkisiyle 1908 yılında İngiltere, Makedonya sorununda daha faal oldu. 3 Mart 1908'de Grey tarafından büyük devlet elçilerine gönderilen telgrafla Makedonya Sorunu'nun çözümüne ilişkin İngiliz önerileri sıralandı. İngiliz önerilerine göre, bölgedeki Türk birlikleri büyük ölçüde azaltılacak ve atanan valinin emri altına yeter sayıda yabancı subay ve jandarma kuvveti verilecekti. Rusya'nın bu önerilere verdiği 26 Mart tarihli cevapta, Ruslar gerekli önlemlerin derhal alınması kararını uygun karşıladı. Ama İngiliz önerilerinden bazıları Ruslar için sakıncalı bulundu ve kendi önerilerini sundular. Mesela her devlet Osmanlı hizmetine girecek subaylarını kendisi seçmeliydi. Ayrıca Rusya, Osmanlı'nın bütünlüğüne kefil olmaya taraftar değildi. Üç vilayete tek vali fikri de Rusların hoşuna gitmedi. İngiltere, Rus tekliflerini de göz önüne alarak 4 Nisan 1908 tarihli memorandumu ile yeni programı duyurdu. Programa göre, Genel Müfettiş (Hüseyin Hilmi Paşa) mali, askeri ve idari konularda İstanbul'dan talimat almadan hareket edecekti ve bu alanlarda yabancı etkisi artacaktı.⁶⁴ II. Meşrutiyet öncesinde devletlerarasında varılan bu mutabakat bir nebze de olsa Balkan Komitesi'ni memnun etmişti.

Balkan Komitesi'nin 4 Haziran 1908 tarihli yıllık toplantısında, Grey'in teşebbüslerinin takdir edilmesi ve Grey'e destek verilmesi gerektiği belirtilirken, Rumeli halkına İngiliz milletinin yardımını esirgememesi ve konuya ilginin eksilmemesi için bazı rakamlar da verildi. Londra Psikoposu'nun nutkunda 10 ay içinde bölgede 1.133 cinayet olduğu, 7 ayda sadece bir sancakta 100 ve daha küçük bir sancakta 460 cinayet işlendiğini Müslümanlar tarafından son 10 sene zarfında işlenen cinayetlerin 10 bini bulunduğu iddia edildi.⁶⁵

5 Haziran'da Bulgaristan Komiseri'nin Sadaret'e gönderdiği yazıda, Balkan Komitesi'nin yukarıda bahsedilen yıllık toplantı raporu, *Bulgar Telgraf Şirketi* tarafından

⁶¹ Koç, a.g.t., s. 29; Serindağ, a.g.t. s. 28.

⁶² Dackombe, a.g.t., s. 113.

⁶³ Jennings, a.g.t., s. 124.

⁶⁴ Bayur, a.g.e., ss. 234-236, 412-413. Ayrıca görüşmelerin detayları için bkz., *British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.3958] Turkey, No. 1 (1908). Further Correspondence Respecting Proposals by His Majesty's Government for Reform in Macedonia; British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.3963] Turkey, No. 2 (1908). Further Correspondence Respecting Proposals by His Majesty's Government for Reform in Macedonia, [In continuation of "Turkey No.1, 1908": Cd.3958.]*

⁶⁵ BOA. Y.PRK.EŞA., 52/59; BOA. YA.HUS., 522/87.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

alınıp neşredildi. İçlerinde Sir Edward Grey'in de bulunduğu 30'a yakın katılımcı ile yapılan toplantıda ayrıca müşkül olan ahvalin hiçbir vakit bu kadar müsait olamadığı beyan edildi ve Komite Başkanı Prof. Westlake Avrupa'da Türklerin hükmünün sona ermesi için Rusya ve Avusturya'nın İngiltere ile birleşmesi zamanın geldiğini belirtti.⁶⁶

Birkaç gün sonra Reval görüşmelerine dair bilgiler Babıâli'ye ulaştı. 8 Haziran'da Londra Büyükelçisi Mehmet Rıfat Paşa, Kral ve Kraliçe hazretlerinin yanlarında Dışişleri Müsteşarı Sir Charles Harding ve Ordu Genel Müfettişi General French olduğu halde Rus Çarı ile görüşmek üzere dün Londra'dan ayrıldıklarını bildirdi. İngiliz Dışişleri Bakanı bu görüşmede hiçbir anlaşma imzalanmayacağını ilan etmişti ama Rıfat Paşa'ya göre görüşmenin önemi açıktı. Rumeli ıslahatı konusunda İngiltere ile Rusya arasındaki müzakereler tam olarak sonuçlanmadığından bu görüşmede bir sonuca varılacağı muhakkaktı. Rıfat Paşa'nın edindiği malumata göre görüşmede nüfusun hareket serbestliği, maliye teftiş komisyonuna havale edilmiş görevlerin belirlenmesi, askeri tertibat ve yabancı subayların durumu ele alınacaktı.⁶⁷

İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı Nikola 9 Haziran 1908'de Reval'de görüştü. 3 Temmuz 1908'de Londra'dan gelen yazıda evvelki gün konuyla ilgili Avam Kamarası'nda Balkan Komitesi tarafından bir toplantı düzenlendiği haber verildi. Söz alan Anglikan Piskopos Reval'deki görüşmede varılan mutabakatla neticelenen Rumeli ıslahatı hakkında bir takım içerik ve ayrıntı verdikten sonra takip edilen siyasetten dolayı memnuniyet duyulduğunu söyledi. Programın kıymet ve önemi vurgulandı ve devamının arzu edildiği bildirildi.⁶⁸

1908 yılı ortasına gelindiğinde İngiliz-Rus yakınlaşmasının gerçekleştiği bir dönemde Avusturya'nın başkenti Viyana'da bir Arnavut Komitesi kuruluyor ve bu komitenin Londra'daki Balkan Komitesi faaliyetlerine karşı kurulduğu belirtiliyordu.⁶⁹ Bu Büyük Güçlerin Balkan politikasında kurdukları veya kurdurdukları komiteler aracılığı ile etkili olmaya çalıştıklarının göstergesidir.

Balkan Komitesi Reval'deki görüşmeden ne kadar memnunsaydı İttihat ve Terakki Cemiyeti de bundan bir o kadar rahatsızdı. Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Cemiyet, İngiltere'nin yürüttüğü politikanın Makedonya'yı Osmanlı hâkimiyetinden koparacağını düşünüyordu.⁷⁰ Reval görüşmelerinin Makedonya'nın bölüşüldüğü

⁶⁶ BOA. Y.A.HUS., 522/45.

⁶⁷ BOA. Y.PRK.EŞA., 52/59.

⁶⁸ BOA. Y.A.HUS., 523/156.

⁶⁹ Çelik, "Avusturya'nın Arnavutluk Politikası...", ss. 55-89.

⁷⁰ Bayur, a.g.e., ss. 364, 414.

dedikodularına yol açması II. Meşrutiyet'in ilanına giden süreci hızlandırdı. Sürecin hızlanmasında Balkan Komitesi ve İngiltere'nin yürüttüğü politikanın etkisi ise şüphesizdi.

3. II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrası Balkan Komitesinin Faaliyetleri

II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısıyla 24 Temmuz 1908'de Padişah II. Abdülhamit tarafından ilan edildi. II. Abdülhamit'in başarısız buldukları politikaları sonucu Makedonya sorunu içinden çıkılmaz bir hal almış, Balkanlardaki milliyetçi hareketler şiddetlenmiş ve İngiltere ile diğer Büyük Güçler'in olayların içinde yer alması sonucu oluşan tepki halk ile asker-sivil kökenli Jön Türkleri ortak hedefte birleştirmişti.⁷¹

II. Meşrutiyet'e uzan süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin asıl hedefi İngilizlerin Balkan politikası veya Balkan Komitesi'nin faaliyetleri değildi. İngiltere merkezli müdahalenin Cemiyeti rahatsız ettiği ve süreci hızlandırdığı açıktı ve tepkinin büyümesinde rol oynamıştı. Ama Cemiyetin temel amacı, II. Abdülhamit'in istibdat olarak eleştirdikleri yönetiminin imparatorluğun dağılmasına yol açacağı endişesiydi. II. Meşrutiyetin ilanından hemen önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İngilizlerle olan iletişim ve ilişkisi ile Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı-İngiliz dostluğunun ortaya çıkması asıl hedefin İngilizler olmadığını gösteriydi.⁷²

Uluslararası güç dengelerinin farkında olan ve zorlu bir mirası devraldıklarının bilincinde bulunan Cemiyet'in, İngiltere gibi bir devletle ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak istemesi makul bir politikaydı. İki tarafın da II. Abdülhamit karşıtlığı, II. Meşrutiyet ile başlayan Osmanlı-İngiliz dostluğunun ortak paydası oldu. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan bayram havası içinde eski sorunlar bir süreliğine rafa kalktı.

II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden aylarda Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı sürecindeki İngiliz politikası, Osmanlı ile başlayan dostluk havası çerçevesinde yürütüldü. İngiltere bu iki olayda da Osmanlı'nın kaybettiği toprakları geri kazanması yönünde bir eylemde bulunmadı ama Osmanlı aleyhine sonuçlanan bu olayları Osmanlı lehinde gözükerek onaylamadı.⁷³

Bu dönemde Balkan Komitesi, Osmanlı aleyhindeki faaliyetlerine ve ithamlarına ara verdi. Makedonya'daki sorunlar şimdi o kadar acil görünmüyordu. Daha önce Makedonlar adına diplomatik müdahale çağrısında bulunan Balkan Komitesi'ndeki milletvekilleri, şimdi

⁷¹ Bilgin Çelik, "Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Siyasi Gelişmelere Etkisi", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Ed. Sina Akşin vd., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 524.

⁷² Malhut, a.g.t., ss. 661-669.

⁷³ Malhut, a.g.t., ss. 675-678.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Jön Türkleri parlamenter bir hükümet kurulmasından dolayı tebrik mektubu gönderiyordu. Perkins'e göre Balkan Komitesi kendisini Osmanlı Balkanlarında eğitimin desteklenmesi için bir örgüt ve yeni rejimin *şartlı* ama *en ciddi* destekçisi olarak yeniden şekillendirdi.⁷⁴

Balkan Komitesi Başkanı Westlake ve Buxton kardeşler, propaganda faaliyetlerini bir tarafa bıraktıklarını belirten ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyen açıklamalar yaptılar. Buxton kardeşler ve diğer Balkan Komitesi üyeleri Aralık ayında davetli olarak İstanbul'u ziyaret ettiler.⁷⁵ Buna karşılık İngiliz Parlamentosu'ndan gelen bir davet üzerine Talat Bey başkanlığında Meclis-i Mebusan üyelerinden oluşan bir heyet, Paris ve Londra gezisine çıktı. Dr. Rıza Tevfik, Ebuzziya Tevfik, İsmail Hakkı gibi birçok tanınmış mebusan oluşan Osmanlı heyeti 17 Temmuz 1909'da Londra'ya ulaştı ve iki hafta kadar sürecek ziyaretlerini gerçekleştirdi. Ziyaretleri sırasında Balkan Komitesi üyeleriyle de bir araya gelip, 22 Temmuz'da Balkan Komitesi'nin yıllık toplantısına dahi katıldılar.⁷⁶ 28 Şubat 1910 tarihli Balkan Komitesi broşüründe, Talat Bey ve iki vekilin Balkan Komitesi'nin İstanbul'u ziyaretini iade etmek ve komitenin yıllık toplantısına katılmak üzere özel olarak gönderildiği belirtilmişti. Aynı broşürde Enver Bey'in 7 Mart 1910'da yapacağı ziyaret haber verildi.⁷⁷ 8 Mart'ta Enver Bey'in ziyareti şerefine bir ziyafet verildi.⁷⁸ Bu ziyaretlerin temelinde yatan İngiltere ile bir ittifak sağlamaktı ama bu ittifak girişimleri gerçekleşemedi.

Ne var ki II. Meşrutiyet ile meydana gelen kısa süreli Osmanlı-İngiliz dostluğu, 31 Mart Ayaklanması sonrasında eski haline dönmeye başladı. 1909 yılının sonlarından itibaren Lynch Meselesi, Bağdat Demiryolu imtiyazının uzatılması ve Almanlara yeni imtiyazlar verilmesi ile 1910 yılında İngiltere ve Fransa'dan borçlanma girişiminin başarısızlığı gibi olaylar Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki dostluğun kısa süreli olduğunun anlaşılmasına yol açacaktı. I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde kopuşun provası ise Trablusgarb ve özellikle Balkan Savaşları'nda İngiltere'nin politikalarında görülecekti. Bu süreçte Balkan Komitesi tekrar sahneye çıkacaktı.

⁷⁴ James Andrew Perkins, *British liberalism and the Balkans, c. 1875-1925*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birkbeck, University of London, 2014, s. 128.

⁷⁵ Kocatürk, a.g.e., s. 132; Philip P. Graves, *İngilizler ve Türkler, Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1789-1939)*, çev. Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s. 82. Balkan Komitesi üyelerine bir ziyafet verilmiş ve 2.697 kuruş masraf yapılmıştı. Bkz., BOA. DH. MUI., 67/29.

⁷⁶ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Bertay (Baltalı), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 149; Ahmet Ali Gazel ve Sacit Uğuz, "Osmanlı Mebuslarının Avrupa Seyahati (1909)", *Atatürk Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, Ocak 2006, ss. 223-242; Kocatürk, a.g.e., ss. 65-72; Salih Tunç, "II. Meşrutiyet'in İlk Yılında Paris'te Bir Jön Türk Delegasyonu: Talat Bey Heyeti" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı: 2, Aralık 2010, ss. 547-582.

⁷⁷ BOA. HR. SFR.3., 619/38.

⁷⁸ BOA. HR. SFR.3., 609/25.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki uzaklaşma belirtileri meydana gelen olaylarda açığa çıkarken Balkan Komitesi bir süre daha görünürde dostluğu devam ettirme amacını sürdürdü. Halil Hâlid gibi Londra’da yaşayan ve gelişmeleri yakından takip eden biri için Balkan Komitesi’nin dostluk söylemi inandırıcı değildi. Halil Hâlid, 1910 yılının ortasında yazdığı makalelerde Komite’nin asıl amaçlarından sapmadığı düşüncesindedir. Mesela Komite’nin düşmanlıktan dostluğa dönüş hızı gerçekten Türk dostu olan zevat gibi beni de hayli güldürmüştü der.⁷⁹ “...İttihâd ve Terakki Cemiyeti erkânına dâvetler ve ziyâfetler vererek bu dostluğunu ilâna başlamış idi; fakat kalb-i âcizî bu iddiâ-yı dostîye bir türlü inanmamış idi.” diyen Halil Hâlid, Buxton’un *Europe and the Turks* isimli eserinden Türklük ve İslamiyet karşıtı alıntılar yaparak okuyucularına hakikati göstermeye çalıştı.⁸⁰ Ya da Balkan Komitesi’ne katılan bir profesörün Komite’nin yine eski yola saptığını görmesi üzerine Komite’den ayrıldığını yazdı.⁸¹

Bu düşünceleri savunan sadece Halil Hâlid değildir. Komiteye yakın isimlerden Robert Graves’ın yeğeni Philip Graves, İstanbul’daki *Osmanischer Lloyd* ve *Jeunne Turc* gibi gazetelerin Yahudi-Alman editörleri, Balkan Komitesi üyelerinin idealist göründüklerini ama aslında İngiliz Hükümeti’nin ajanları oldukları ithamında bulduklarını belirtir. Ayrıca 1911 yılından itibaren Balkan Komitesi’nin Türkiye’deki ve Balkan yarımadasındaki şartları iyileştirmek için giriştiği gayretleri kötüleminin moda olduğunu söyler.⁸²

1911 yılından itibaren Balkan Komitesi de İngilizlerin Osmanlı politikasıyla uyumlu şekilde aleyhtarlığa yönelecekti. Bu süreçte Balkan Komitesi’nin beyanname ve demeçlerinin söylem analizi yapıldığında, İngiltere’nin Osmanlı toprak bütünlüğü politikasından ayrılmaya başladığı 1875-1878 yılından itibaren sürekli dillendirilen dostluk ifadeleri Komite’nin de ağızdan düşmeyecekti. İfadelerin alt metinde ise Balkanlardaki huzursuzluk, reformun gerekliliği ve reform yapılmadığı ama yapılmasının zorunluluğu gibi ifadelerle konu tekrar alevlendirilecekti.

1911 Şubatında kardeşi Rahip Harold Buxton ile Sofya’ya gelen Noel Buxton, Bulgar demokrat kabinesi ve muhalif liderlerle görüşmeler yaptı. *Preporetz, Den, Outro, Balkanska Tribuna* gibi Balkan gazetelerine yansıyan haberlere göre Buxton, görüşmelerinde Osmanlı ile Bulgaristan arasındaki dostluğun kurulması ve arttırılması lüzumundan bahsetmişti. Ancak

⁷⁹ Halil Hâlid, “İngiltere’de Balkan Komitesi”, s. 358.

⁸⁰ Halil Hâlid, “Eski Dost Düşman Olmaz”, s. 377.

⁸¹ Halil Hâlid, “Müsteşrik-i Şehir Profesör Browne ve Balkan Komitesi”, *Sırâtümüstakim*, 11 Ağustos 1910, *Sırâtümüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, ss. 386-387.

⁸² Graves, a.g.e., ss. 103-104.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Preporetz bütün kabahati Osmanlı idaresinde buluyorken, *Den* aradaki dostluğun Bulgarlar lehinde her tarafta günden güne azalmakta olduğunu yazdı.⁸³

Bazı Osmanlı neşriyatı ise Buxton kardeşlerin bu ziyaret esnasında Jön Türkler hakkındaki eleştirileri ve Makedonya Hıristiyanlarını Türklere karşı birleştirme çağrılarına karşı tepkiliydi. *Hikmet* gazetesinde şu satırlar yazıldı:

“Bu komitenin başkanı hürmetli Buxton’ın bu defa ki Sofya seyahati, çete reislerine, mültecilere, gazetecilere karşı esirgemediği beyanları, bu şerefli komitenin izlediği amaç hakkında şüphe bırakmamaktadır. Hürmetli Buxton’ın beyanlarından anlaşıldığına göre bu komitenin asıl ve hakiki ismi: Balkan Hıristiyanlarını Türklere Aleyhine Sevk ve Birleştirmek Üzere İngiliz Sofuları Haçlılar Komitesi olması gerekir.”⁸⁴

Noel Buxton kardeşiyle birlikte Türkiye seyahatinden döndükten sonra, 6 Mart 1911’de Balkan Komitesi’nin Adelphi-Terrace’taki toplantısında konuştu. Var olan her şeyin en büyük zayıflığı, farklı kesimler, özellikle Türk Avrupasındaki Türkler ile Hıristiyanlar arasında süregelen güvensizlikti. Yabancılaşma gerçekten bununla ilgiliydi. *Şimdiye kadar Devrim, Türkler ve Hıristiyan nüfus arasında hiçbir dostluğa veya bir yakınlaşmaya yol açmamıştı*. Sadece Hıristiyan topluluğunun farklı bölümlerinin - Yunan ve Bulgarlar - çok dikkat çekici bir şekilde bir araya getirilmesine yol açmıştı. Buxton konuşmasında, İngiliz Hükümeti’nin Türklere karşı oldukça soğuk ve eleştirel davrandığından bahsetti. O ve kardeşinin vardığı sonuca göre, bizzat Türk dirilişinin üreteceği umut dolu gelecek hala mümkün olabilirdi. İngilizlerin Türklere dostluk elini uzatmalarını arzu ediyordu ki buna layıklardı diyordu.⁸⁵

Balkan Komitesi 4 Temmuz 1911’de Noel Buxton’ın başkanlığında yıllık toplantısını gerçekleştirdi.⁸⁶ Balkan Komitesi’nin 1911 senesine ilişkin raporunda toplantıya da ilişkin olarak aşağıdaki hususlar belirtildi. Temmuz ayındaki yıllık toplantıda söylendiği üzere, Komite takip ettiği siyaset icabı Osmanlı topraklarında meydana gelen olayları yakından takip ediliyor ve İngiltere kamuoyu üzerindeki nüfuzunu fırsat buldukça Osmanlı Hükümeti için kullanılıyordu. Komite Osmanlı’nın içinde bulunduğu zor durumu gayet iyi bildiğinden dostane tavrını sürdürmüştü ve bu vaziyet İttihat ve Terakki Cemiyeti erkânınca dahi onaylanmıştı. Ancak gerekli ıslahatlar ertelenmişti. Trablusgarb Savaşı, Osmanlı’nın yaşadığı zorlukları bir kat daha arttırdı. Makedonya ile Arnavutluk’taki zulümlerin tekrar başladığına

⁸³ BOA. HR.SFR.4., 276/80; BOA. HR.SFR.4.

⁸⁴ “İntikadat”, “Hürmetli Buxton”, *Hikmet*, 9 Şubat 1911, s. 3’ten aktaran Önder Kocatürk, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914)*, Birinci Cilt (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55.

⁸⁵ “Turkish Revival Mr. Noel Buxton on Need for British Friendship” 7 Mart 1911 tarihli haber için bkz., BOA. HR.SFR.3., 643/41.

⁸⁶ Kocatürk, a.g.e., ss. 82-83.

dair oradan gelen raporlara istinaden Komite tarafından bir beyanname yayınlandı. Ancak bu beyanname bazı Osmanlı gazetelerinde şiddetle eleştirildi. Komite'nin şikâyeti Sir Edward Boyle, H. W. Nevinson ve Lelandd Buxton'ın verdikleri bilgiye dayanıyordu ve Makedonya ile Arnavutluk ahalisi acınacak bir haldeydi. Ayrıca bölgeden alınan bilgiler sadece Avrupalılardan değil, Makedonya Teşkilatı Dâhiliyesi Cemiyeti'nin merkez komitesi tarafından buraya gönderilen Profesör Georgoff ve Miletitch'ten de geliyordu. Bu kaynaklar ışığında Jön Türklere şiddetli bir beyanname gönderilmiş ve bu beyannamede bölgedeki Osmanlı memurlarının kabahat ve suçlarından bahsedilmişti. Bunların önü alınmak için ciddi tedbirler alınmadığı takdirde muhtariyet idaresinin talep olunabileceği hatta Reval programının uygulanması yönünde Avrupa'da yeniden bir fikir oluşması ihtimali dahi izah edilmişti. Balkan Komitesi, Makedonya ile Arnavutluk'a Mösyö Robert Graves gibi bir İngiliz ile bir Fransız ve bir Türk'ten oluşan tam yetkili fevkalade bir komisyonun memur edilmesini teklif etmişti. Komitenin teşebbüslerinin tesiriyle bazı memnuniyet veren gelişmelerden bahsedildikten sonra söz konusu raporda şu cümleler okundu: “*Balkan Komitesi Devlet-i Osmaniye'nin düşmanı değildir. Bu komite erkân-ı Hükümet-i Osmaniye'nin nazar-ı dikkatini şu noktaya celbe eder ki Devlet-i Osmaniye'nin selameti kuvve-i askeriye-i Osmaniye değil belki orada anasır-ı muhtelifenin sadakat ve hoşnudiyesine mualliktir.*”⁸⁷

4. Balkan Komitesi ve Balkan İttifakı

1911 yılı sonbaharında başlayan Trablusgarp Savaşı Osmanlı için aslında sonun başlangıcı idi ve bu gelişme Balkan devletlerini harekete geçirmişti. Sofya-Belgrad diplomatik ilişkileri Rusya'nın öncülüğünde gizli ve hızlı şekilde bir ittifaka doğru yol alıyordu. Osmanlı hükümeti ise muhalefetin birleşmesi karşısında erken seçim kararı aldırabilmek için yoğun bir çaba içine girdiğinden Balkanlardaki bu diplomatik hareketliliği doğru analiz edememişti.⁸⁸ 1912 yılına gelindiğinde Balkan Komitesi artık dostluktan daha az bahsediyordu. Barchard'a göre Buxton, 11 Ocak 1912'de, Jön Türklerin reformları yürüteceğine dair inancını kaybettiğini açıkladı ve Onları desteklemeyi bıraktı.⁸⁹ Bu kararın arkasında Sırp ve Bulgar hükümetlerinin Osmanlı karşıtı bir ittifakı kurmak üzere olduğu gerçeğinin ve İngiltere'nin müttefiki Rusya öncülüğünde Balkan devletlerini bir ittifak çatısı altında toplayarak ve Alman-Avusturya ittifakını güneydoğudan da kuşatma stratejisinin

⁸⁷ BOA. HT.TO., 596/50.

⁸⁸ Çelik, *Balkan İttifakı*, Dördüncü Bölüm *Balkan İttifakı'nın Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Diplomasisi*, ss. 135-225.

⁸⁹ David Barchard, “1908-1910 Döneminde İngiliz-Türk İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Ed. Sina Akşin vd., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 703-707.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

hayata geçmiş olmasının önemli bir rolü vardı. *The Times* gazetesinin 1912 yılının Ocak ayında Balkanların geleceğine dair öngörüsü yaklaşmakta olan önemli olayların habercisiydi. Ocak 1912’de *The Times* gazetesinde yer alan “*The Balkan Danger*”⁹⁰ başlıklı makaleyi *Tanin* gazetesi 2 Şubat 1912’de okurlarına “*Balkan Tehlikesi*” başlığı altında şu şekilde duymuştur:

“her ilkbaharda Balkanlar için bir karışıklık devresinin açıldığını hatta savaş durumunun yaşanabileceği iddialarının ortaya atıldığını hatırlattıktan sonra, ‘bu sene her zamankinden daha şiddetli ve daha ısrarlı bir şekilde savaş tehlikesine işaret edildiğini’ belirtmektedir. İtalya’nın aniden Trablusgarp’a saldırmasının artık her ihtimali göz önünde bulundurmaya gerektirdiğinin altını çizen makalede ilkbaharda Balkanlar’da Osmanlı’ya karşı bir taarruz olup olmayacağını akla gelen bir soru olduğuna dikkat çekilmektedir.”⁹¹

13 Mart 1912’de Bulgar-Sırp ittifakı gerçekleştiğinde İngiltere durumdan haberdardı ve Rusya’nın öncülüğündeki bu ittifakın her ne kadar Avusturya karşıtı olarak kurgulansa da birinci hedefinin Osmanlı Devleti’nin Balkan topraklarının (Makedonya) paylaşılması olduğunu biliyordu. İngiltere Arnavut ayaklanmalarının 1911’de Malisör isyanı⁹² ile ciddi bir Balkan krizine dönüştüğü dönemden beri Balkanlarda bir savaş riskinin farkındaydı.

28 Mart 1912’de İngiltere Avam Kamarası’nda Noel Buxton’ın başkanlığında toplanan Balkan Komitesi’nde ittifakla kabul edilen beyanname ağır ithamlar, dayatma ve hatta tehdit içeriyordu:

“Ahiren Balkan Komitesince istihsal olunan malumat tebaa-i Osmaniye’nin düçar-ı kıtal ve tecavüzat oldukları hakkındaki şaiyanın maatteessüf mübalağalı olmadığını teyid etmiştir. Erkeklerle işkence ve müteehhil (evli) kadınlar ile genç kızların namuslarına tecavüz ve köylülerin emvalinin tahrip edildiğini ve sahiplerinin vefatından veyahud düçar-ı havf (korku) ve dehşet olmalarından dolayı tarlaların gayri mezru’ (ekilmemiş) bir halde kaldığını ve canilerin cezasız bırakıldığına ve düçar-ı zarar ve ziyan olan eşhas tarafından vukubulan şikayata memurin-i hükümetçe asla itibar olunmadığını dair gayr-i kabil red ve tekzib delail ve berahin (deliller) mevcuttur... Makedonya ile Arnavutluk ahalisinin şikayatını mucib olan ahvalin tahkiki zımında Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey in riyaseti tahtında oralara izam olunan komisyon bir muvaffakiyet istihsal edememiştir... (isteklerin yerine getirilmemesi) İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin haiz-i itimad ve emniyet bulunmadığına büyük bir delildir... İslahatlar acilen ve mükemmel surette icra edilmeyecek olursa Makedonya ile Arnavutlukdaki muhtariyet-i idare talebi tebaa-i Osmaniye’nin huzur ve saadeti mukteziyat-ı muhakkasından (zorunlu) olacaktır... İdare-i Osmaniye yerine murakabe-i umumiye-i düveliyenin cebren ikame edilmesine dair olan ‘Reval Programı’ Hükümet-i Osmaniye ile anasır-ı saireye mucib tebaa-i Osmaniye arasında mütemadiyen tahaddüs bulunan

⁹⁰ “The Balkan Danger”, *The Times*, 18 Ocak 1912.

⁹¹ Çelik, *Balkan İttifakı*, s. 132.

⁹² Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Buke Yayınları, İstanbul, 2004.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

(ortaya çıkan) meselenin hal'i için yegane bir çare olmamakla beraber yine en iyi bir saha-i faaliyet teşkil edecektir."⁹³

Londra'da Westminster'da Queen Anne's Chambers'da bulunan Balkan Komitesi Reisi Noel Buxton ile Kâtibi Arthur G. Symonds'un 24 Nisan 1912 tarihiyle Babîâli'ye gönderdiği mektupta bir plan sunuldu. Bu hem Osmanlı Hükümeti'ne karşı düşmanca hareket etmediklerinin delili hem de temel hedefleri olan Makedonya'daki Osmanlı tebaasının durumu iyileştirmek için bir teklifti. Aslında daha önce dillendirilen bu plan, Mösyö Graves gibi bir İngiliz ile bir Fransız ve daha önce Makedonya'da resmi görevde bulunmamış bir Türk'ten oluşan tam yetkili fevkalade bir komisyonun oluşturulması ve bir yıl görev yapmasıydı. Böylece Osmanlı'ya karşı İngiltere'de ortaya çıkan düşmanlık büyük oranda azalacak ve Balkan Komitesi üyeleri de Osmanlı'ya yardım ve destek olacaktı.⁹⁴

Balkan Komitesi'nin 19 Haziran 1912 tarihinde Westminster Palace Otel'de yapılan yıllık toplantısında Balkanlardaki kötü durumu iyileştirecek tedbirlerin alınmaması halinde Büyük Güçlerin acilen toplu olarak müdahale etmelerinin gerekliliği konusunda fikir birliği sağlandı.⁹⁵ Bu konu Noel Buxton tarafından 10 Ekim 1912'de parlamentoya taşındı. Buxton, Erward Grey'e Balkanlarda reformları güvence altına almak için Büyük Güçler, Arnavutluk ve Makedonya'ya otonomi verilmesi için mi yoksa 1908'de İngiltere'nin önerdiği gibi idarenin Avrupa devletlerin sorumluluğuna alınması için mi Babîâli'ye baskı uygulayacağını sordu. Grey, sürekli olarak Balkanlarda reform yapılması çağrısında bulduklarını ama şimdiye kadar bu reformların ayrıntılı olarak tartışılmadığını söyledi. Reformlar konusunda diğer güçlerle ortak hareket edileceğini sözlerine ekledi.⁹⁶ 21 Ocak 1913'te *The Times* gazetesinde Buxton'un gerekli reformların yapılması ve Büyük Güçlerin yardım etmesi gerektiğine ilişkin haber çıktı.⁹⁷

İngiltere'de Makedonya'daki reform konusu gündemi meşgul ederken 8 Ekim 1912'de Karadağ ve 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Balkan Savaşları'nı başlatmışlardı. Balkan Komitesi'nin hedeflerinden olan Balkan İttifakı hayat bulmuş ve Osmanlı'ya karşı eyleme geçmişti.

Noel Buxton ve kardeşi Charles Roden Buxton'ın 1915 yılında yayınladıkları *The War and the Balkans* isimli kitapta Balkan devletleri arasında birliğin sağlanmasında *The Times*'in

⁹³ BOA. HT.TO., 595/40.

⁹⁴ BOA. HT.TO., 595/49.

⁹⁵ Kocatürk, a.g.e., s. 63.

⁹⁶ BOA. HR.SYS., 2077/4; Hansard, *Action of Five Powers, HC., Deb.*, 10 October 1912, Vol. 42, ss. 495-496.

⁹⁷ BOA. BEO., 3993/299469.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

muhabiri Bouchier'in arabuluculuğuna değinilir. “*O olmasaydı ittifak devletleri ön görüşmelere bile başlayamazlardı.*” itirafından bulunulur. Kocatürk’e göre Bouchier, Balkan Komitesi’nin faaliyetlerinde aktif rol oynayan biriydi.⁹⁸

Osmanlı Devleti’nin Balkan topraklarının büyük çoğunluğunu kaybetmesi ile sonuçlanan Balkan Savaşları ile Balkan Komitesi’nin Balkan misyonu tamamlandı ama Komite Anadolu’daki Ermeniler üzerinden faaliyetlerine devam etti.

Sonuç

19. yüzyılın son çeyreğinde birbirine rakip olan İngiltere ve Rusya’nın değişen Avrupa siyasi dengeleri içinde dış politikalarında ciddi değişikliklere giderek iş birliğine yönelmesi önce Avrupa’nın bloklarının belirginleşmesine sonrasında ise Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı’na zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılın başında Makedonya Sorunu’nun Avrupa diplomasisinin odak noktası olduğu dönemde İngiltere’nin Londra’da kurduğu Balkan Komitesi faaliyetlerinin birinci aşamasında Bulgarlar başta olmak üzere bölgedeki azınlıkları abartılı söylem ve rakamlarla mağdur ve mazlum gösterdi. Osmanlı yönetimini ve askeri müdahalelerini eleştirdi. Osmanlı yönetiminin uyguladığı politika ve tedbirleri yetersiz ve sonuçsuz buldu. Özellikle İngiliz Hükümetleri üzerinde baskı kurarak kendi politikasını hükümet politikasına dönüştürmeye çalıştı.

İkinci aşamada ilk aşamadakiler devam etmekle birlikte faaliyetlerini alan çalışmalarıyla genişletti. Makedonya’ya birçok ziyaret yapıldı birçok kesimden ileri gelenlerle görüşmeler düzenlendi. Bölge halkı Osmanlı’ya karşı tahrik edildi ve yönlendirildi. Son aşamada Balkan birliğinin kurulmasıyla bölgenin Osmanlı’dan koparılmasını sağladı.

1875’ten sonra ve özellikle 20. yüzyılın başında İngiltere’nin yürüttüğü Balkan politikası, İngiltere’nin geleneksel Osmanlı toprak bütünlüğü anlayışından ve Osmanlı-İngiliz ilişkilerindeki dostluktan nasıl uzaklaşmışının izlenebileceği karakteristik bir örnektir. Balkan Komitesi Osmanlı karşıtı politikanın şekillenmesinde ve Makedonya Sorunu’nun İtilaf Devletleri’ne avantaj sağlayacak şekilde çözülmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Kaynaklar

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. A.MTZ.(04).: 135/20; 156/32.

⁹⁸ Noel Buxton ve Charles Roden Buxton, *The War and the Balkans*, George Allen & Unwin LTD., London, 1915, s. 25; Kocatürk, a.g.e., s. 111.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

BOA. BEO.; 2551/191321; 2912/218367; 2495/187101; 3993/299469.

BOA. DH.MKT., 1172/70.

BOA. DH.MUİ., 67/29.

BOA. HR.SFR.04., 808/64.

BOA. HR.SFR.3.: 587/47; 553/27; 577/30; 587/4; 609/25; 619/38; 643/24; 643/41.

BOA. HR.SFR.4.: 239/63; 276/80.

BOA. HR.SYS., 2077/4; 2870/70; 2870/83; 2870/93.

BOA. HR.TH.: 314/54; 329/98.

BOA. HT.TO.: 595/40; 595/49; 596/50.

BOA. İ.HUS: 133/16; 133/47.

BOA. MF. MKT., 995/31.

BOA. TFR.I.KNS., 9/879.

BOA. Y.A.HUS.: 462/23; 463/77; 484/106; 491/100; 511/185; 517/197; 522/45; 522/87; 523/156.

BOA. Y.MTV., 277/67.

BOA. Y.PRK.AZJ., 53/66.

BOA. Y.PRK.EŞA.: 52/33; 52/59.

BOA. ZB., 596/89.

Yayınlanmış İngiliz Belgeleri

British Documents on the Origins of the War 1898-1914, Ed. G. P. Gooch and Harold Temperley, Vol. V, His Majesty's Stationery Office, London, 1928.

British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.2816] Turkey, No. 1 (1906). Further Correspondence Respecting the Affairs of South-Eastern Europe.

British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.3958] Turkey, No. 1 (1908). Further Correspondence Respecting Proposals by His Majesty's Government for Reform in Macedonia.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

British House of Command Parliamentary Papers, [Cd.3963] Turkey, No. 2 (1908). Further Correspondence Respecting Proposals by His Majesty's Government for Reform in Macedonia, [In continuation of "Turkey No.1, 1908": Cd.3958.].

İngiliz Parlamento Tutanakları

Hansard, Action of Five Powers, HC., Deb., 10 October 1912, Vol. 42.

Hansard, Command of the Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 29 February 1904, Vol. 130.

Hansard, Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 28 July 1904, Vol. 138.

Hansard, Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 7 June 1904, Vol. 135.

Hansard, Macedonian Reforms, HC., Deb., 3 July 1905, Vol.148.

Hansard, The Macedonian Gendarmerie, HC., Deb., 25 April 1904, Vol. 133.

Araştırma, İnceleme ve Diğer Kaynaklar

"The Balkan Danger", *The Times*, 18 Ocak 1912.

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Ahbab, Yakup, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2015, ss. 119-151.

Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaş (Baltalı), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

Anderson, Matthew, Smith *Doğu Sorunu (1774-1923) Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.

Barchard, David, "1908-1910 Döneminde İngiliz-Türk İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Ed. Sina Akşin vd., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 697-708.

Bayraktar, Kaya, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig*, Sayı:69, Bahar 2014, ss. 1-28.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt:1, Kısım:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Buxton, Noel ve Buxton, Charles Roden, *The War and the Balkans*, George Allen & Unwin LTD., London, 1915.

Buxton, Noel, *Europe and the Turks*, John Murray, London, 1907.

Çelik, Bilgin, “Avusturya’nın Arnavutluk Politikası: Viyana’da Bir Arnavut Komitesi Dia”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı:3, Bahar 2006, ss. 55-89.

Çelik, Bilgin, “Jön Türk Devrimi ve Balkanlar: Bölgenin Devrime ve Devrim Sonrası Siyasi Gelişmelere Etkisi”, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, Ed. Sina Akşin vd., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 509-534.

Çelik, Bilgin, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Çelik, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Büke Yayınları, İstanbul, 2004.

Dackombe, Barry Patrick, *Single-Issue Extra-Parliamentary Groups and Liberal Internationalism, 1899-1920*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Open University, 2008.

Gazel, Ahmet Ali ve Uğuz, Sacit, “Osmanlı Mebuslarının Avrupa Seyahati (1909)”, *Atatürk Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Ocak 2006, ss. 223-242.

Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kasım bin Ahmet, *1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi)*, yay. haz. Bayram Kodaman, TTK Basımevi, Ankara, 1993.

Graves, Philip P., *İngilizler ve Türkler, Osmanlı’dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1789-1939)*, çev. Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999.

Hacısalihoğlu, Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890 – 1918)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

Halil Hâlid, “Eski Dost Düşman Olmaz”, *Sırâtımüstakim*, 4 Ağustos 1910, *Sırâtımüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, s. 376-377.

Halil Hâlid, “İngiltere’de Balkan Komitesi ve Meslek-i Mâzi ve Müstakbeli”, *Sırâtımüstakim*, 28 Temmuz 1910, *Sırâtımüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, s. 357-358.

Halil Hâlid, “Müsteşrik-i Şehir Profesör Browne ve Balkan Komitesi”, *Sırâtımüstakim*, 11 Ağustos 1910, *Sırâtımüstakim Mecmuası*, Ed. M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi, İstanbul, 2015, s. 386-387.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Harris, David, *A Diplomatic History of the Balkan Crisis of 1875-1878*, Stanford University Press, California, 1936.

<https://www.cambridge.org/core/books/influence-of-sea-power-upon-history-16601783/C3F2700EA234A6BB03CE08BFB53F86E5> (Son erişim 30 Mayıs 2021).

Jennings, Peter R., *British Foreign Policy with Regard to the Macedonian Question, 1903-1908*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, McGill Univesity, 1953.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: VIII, TTK Yayınları, Ankara, 2011.

Koç, Şanlı Bahadır, *Noel Buxton: Portrait of a Philantrophist as a Turcophobe*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Univesity, Ankara, 1997.

Kocatürk, Önder, *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Kocatürk, Önder, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinin Dönüm Noktası (1911-1914)*, Birinci Cilt (1911-1912), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2011.

Malhut, Mustafa, *I. Meşrutiyet'ten II. Meşrutiyet'e Osmanlı-İngiliz İlişkileri (1876-1914)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019.

Millman, Richard, *Britian and the Eastern Question 1875-1878*, Oxford, 1979.

Perkins, James Andrew, *British liberalism and the Balkans, c. 1875-1925*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birkbeck, University of London, 2014.

Serindağ, Eğit, *Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Balkan Komitesi'nin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2020.

Stavrianos, Leften Stavros, *Balkan Federation. A History of The Movement Toward Balkan Unity in Modern Times*, Northampton, Mass., Dept. of History of Smith College, 1944.

Stojanovic, Mihailo D., *The Great Powers and the Balkans 1875-1878*, Reprinted, Cambridge University Press, London, 1968.

Sumner, B. H., *Russia and the Balkans 1870-1880*, Archon Books, London, 1962.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 1 January 2022

Tekeli, İlhan, “Makedonya İç Devrimci Örgütü ve 1903 İlinden Ayaklanması”, *Cumhuriyetin Harcı, Birinci Kitap: Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 67-77.

Tokay, Gül, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Tompkins, Rosemary C., *Anglo-Russian Diplomatic Relations 1907-1914*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, North Texas State University, Texas, 1975.

Tunç, Salih, “II. Meşrutiyet’in İlk Yılında Paris’te Bir Jön Türk Delegasyonu: Talât Bey Heyeti” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXV, Sayı:2, Aralık 2010, ss. 547-582.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, Cilt: III, yay. haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Basımevi, Ankara, 1987.

Vogel, Robert, “Noel Buxton: The ‘Trouble-Maker’ and His Paper”, *Fontanus*, vol.3, 1990, ss. 131-150.

Waylet, Bonyar ve Jackh, Ernst, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, çev. Vedat Atila, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2004.

Wirthwein, Walter G., *Britain and the Balkan Crisis, 1875-1878*, Columbia University Press, New York, 1935.